

HÁBORÚ ÉS DIPLOMÁCIA

Különlenyomat a Miskolczi Közművelődési Egyesület
„Szóval s tollal a hazáért” című könyvéből.

írta:

Dr. Eöttevényi Nagy Olivér.

A szerző kiadása.

Klein és Ludvig könyvnyomdája Miskolcz, 1916.

Háború és diplomácia.

Eöttevényi Nagy Olivér dr. előadása 1916 január J6-án.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

Még ma is kellemes emlékemben van az a pár nap, amelyet két éve itt töltöttem az önök körében. Akkor olyan témái választottam fejtegetésem tárgyául, amely — mint örömmel tapasztaltam — általános érdeklődést keltett; a téma Magyarországnak 1848-tól 1867-ig való politikai és történelmi fejlődését tárgyalta és azt fejtegette, hogy a külső politika változásai minő hatással voltak belső poliikánk alakulására. Ez alkalommal egy háborús témával leszek bátor szíves figyelmük lekötéséi egy rövid órára megkísérelni. — Olyan tárgyról szólok ugyanis most, amely a nemzetközi jog és a diplomácia körébe vág, amely tehát mindnyájunkat kell, hogy érdekeljen, mert a mai nagy világesemények a legszorosabb nexusban vannak ezekkel. A háború és a diplomácia, illetőleg e két kérdés egymáshoz való viszonya az, amit a mai előadásom tárgyául választottam.

Körülbelül száz esztendeje annak, hogy Bécsben egy rendkívül fényes gyülekezet jött össze, amelynek az volt a hivatása, hogy a világverő Napoleon legyőzése után megosztozzék Európa területén és új európai térképet készítsen. Ezt a hatalmas gyülekezetet a bécsi kongresszus névvel jelölte meg a történelem. — Olyan testület volt ez, amelyben részt vettek nemcsak az akkori Európa leghatalmasabb uralkodói: az osztrák császár, az orosz cár és a porosz király, hanem amelyen minden más állam is, amely a legitimitás elvét vallotta, képviseltette magát. — A kongresszus hosszú ideig tartott, több mint félesztendeig folytak a tárgyalásai és ezek folyamán a legkülönbözőbb politikai kérdéseket vitatták meg és vitték megoldásra. A cél a legitimitás elvének visszaállítása, tehát lényegileg az volt, hogy Európa feldúlt térképét állítsák vissza s az egyes régi monarchiák határait igazítsák úgy ki, amint azok régente voltak és a forradalom minden vívmányát semmisítsék meg. A kongresszus azonban csak részben foglalkozott ezek-

kel a komoly kérdésekkel, amennyiben iratokat készített, sok aktát gyártott, nagy volt a memorandumok száma, úgy, hogy Károly Ágost weimári herceg azt mondta, hogy a kongresszus nem más, mint „eine Versammlung von Exzellenzen im halbbrüchigen Konzept”, f. i. féloldalasan szoktak fogalmazni, ezzel fehérfé gúnyosan azt akarta kifejezni, hogy a sok követ és egyéb nagyúr nem csinál egyebet, mint aktákat gyárt. E mellett azonban sokat mulattak akkor Bécsben, úgy, hogy most is akként él még a bécsi kongresszus emléke, hogy az a nagy mulatságok és vigasságok korszaka volt. A kongresszus többet mulatott, mint dolgozott. Irmen származott egy szellemes megfigyelőnek, Ligne hercegnek az a mondanása: „Le congrès danse, mais il ne marche pas”, vagyis, hogy a kongresszus táncol, de nem halad előre.

Ennek a kongresszusnak a fényes korszakától azonban, amikor tényleg nagyrészt csak a diplomafák szórakoztatásában, fényes karusszelek rendezésében s hasonlóknak keresték a diplomáciai összejövetelek főcélját, a mai napig igen nagy a változás.

Napjainkban a diplomácia nem a szórakozás művészete, ma az nehéz államtudomány, amelynek ügyes vagy ügyetlen vitelétől nemcsak országok sorsa, hanem milliók élete is függ, mint ez a mai világháború bizonyítja. Ma a diplomáciának tudatosan, körültekintően, a dolgok mélyére hatolólag kell működnie. Ma a diplomata nemcsak udvari, gavallér ember kell, hogy legyen, ki az előkelő társadalmi formákban jártas és nagy vagyona van; neki jogásznak, politikusnak, emberismerőnek, geográfusnak is kell lennie, akinek azt az országot, ahová a fejedelme bizalma küldte, alaposan ösmernie kell.

Hogy a diplomatai illető követelmények tekintetében száz év óta micsoda változások történtek, arra nem férhetek ki egy rövid óra keretében. De ennél talán jobban is fogja érdekelni a mélyen tiszteli közönséget, ha inkább a diplomácia történetéből nyujtok rövid áttekintést és kiemelem azokat a főbb mozzanatok, amelyek annak mintegy a mértöldjelzői.

Maga e fogalom: diplomácia, a latin diploma szóval függ össze, kétségtelenül olyan működést jelent tehát, amely valami okirattal valamilyen összefüggésben áll. A középkorban ugyanis a felső-olaszországi államok: Venezia, Genova, Ferrara kezdték meg, hogy eleinte egymáshoz, majd más távolabbi hatalmakhoz is állandó megbizottakat küldtek, hogy azok az ott folyó politikai eseményeket figyelemmel kísérik és az egyes momentumokról az otthoniakat értesítsék. Ezeket a küldötteket — akik rendszerint sok nyelvet beszélő, az udvari szokásokban jártas előkelőségek voltak — ők ágenseknek nevezték és miután ez a fogalom másra

is kiterjedt, tekintettel arra, hogy a nevezeti ágenseknek adott megbízást diploma alakjában állította ki a fejedelem, tehát diplomás ágenseknek nevezték őket és így jött létre aztán a diplomata és a diplomácia szó, mint egy különálló tudomány, hogy ne mondjam, művészet jelzője. Eleinte hatalmas, nagy összekötetésű, vagyonos urakat küldtek ki ilyen megbízásokkal. Ezek voltak a nagykövetek, ambassadeurök. De később gyakran megtörtént, hogy' a nagykövet hosszabb szabadságra ment el hazulról, fehéat maga helyett ilyenkor helyettesít állított s divatba jött ekként a követi helyettes, a résident d' ambassadeur intézménye is. Az intézményben idővel harmadik is lépett melléjük, amikor tudniillik a nagykövet-tartás nagy drágasága miatt divatba jött az, hogy nemes urak önként jelentkeztek arra, hogy követek lesznek és ki is küldték őket: ezek voltak a gentil-homme-envoyé-k, mint a követi osztály harmadik tagozata. A résidentoknak és ambassadeuröknek szokás volt miniszteri rangot adni, hogy a tekintélyük ezzel emelkedjék s így jött létre a ministre-résident. Ma ezek az összes fokozatok élnek a diplomáciában, sőt nem halt ki a diplomáciai ágens szerepe sem, fennáll azon kisebb államokban, ahol valamely más állam szükségét látja a képviseltetésének, de érdekei nem olyan fontosak, hogy oda követet küldjön, hanem csak megbízottat, egy chargé d' affaires-t. A mai diplomáciai jog tehát mind a négyféle követi intézményt elfogadja. Nagyhatalmasságoknál, mint pl.: Berlinben, Londonban, Szentpétervárott, Parisban, mi nagyköveteket tartunk, ők is a mi udvarunknál hasonlóan vannak képviselve; másodrangú államoknál, mint: Svájcban, Hollandiában, Dániában envoyékat s végül harmadrangúaknál csak diplomáciai ügyvivőket, amire régebben példát nyújtott Bulgária, még a török uralom alól való teljes felszabadulása előtti időkben, tehát 1908 előtt, hol éppen mai külügyminiszterünk, Burián báró volt egy ideig diplomáciai ügyvivőnk.

A diplomáciai személyzetnek ez a különféle fokozata nemcsak rang, hanem külső szempontból is más-más elbírálás alá esik. — A diplomáciai szolgálatban ugyanis, amelynek alapelveit Richelieu rakta le urával, XIV. Lajossal együtt, de amelyei a bécsi, majd néhány év múlva az aacheni kongresszus egészített ki, még ma is szentírásként követik ennek a tételeit. — A nagykövetek például a megbízást fejedelmüktől kapják és a fogadó állam fejedelméhez is szól a megbízásuk, vagyis az a sajátkezű levél, amelyet ők ünnepélyes kihallgatásuk alkalmával adnak át azoknak. Ennek is megvannak különben a maga szertartását. A nagykövet ugyanis hatlovas kocsin hajtat a kihallgatásra, mikor pedig a megbízásai bemutatja, fején tarja a főveget, amivel azt jelzi, hogy független

nagyhatalom képviselője. A nagykövetnek továbbá a saját palotája falain belül joga van arra is, hogy tróntermet állíthasson fel s ebben trónt és ezen elhelyezhesse az ő szuverénjének az arcképét.

Ezelőtt hét évvel, amikor a kínai anyacsászárné meghalt, éppen Berlinben tartózkodtam. Az ottani kínai nagykövetség a Berlinben akkreditált diplomáciai személyzet tagjai számára látogatási időt szabott meg, amelyen a haláleset fölötti részvényilatkozatokat lehetett megtenni. A szertartás abból állott, hogy a nagykövet tróntermében föl volt állítva egy fekete márványtábla, arra a meghalt császárné neve volt bevésve; a diplomácia tagjai pedig úgy fejezték ki a részvétüket, hogy ez előtt meghajoltak, mire a megjelentek jegyzékébe vették, hogy államuknak Kínával való barátságos viszonya bizonyságául a részvétüket kifejezték. Az egész szertartás tehát külsőség volt, de jellemző azokra a féltve őrzött formaságokra, amelyek a diplomáciai gyakorlatban mindenkor jelentős szerepet játszottak.

A diplomaták életének ezek a mozzanatai különben érdekes fényt vetnek arra, hogy milyen az külsőleg, de hogy belsőleg milyen, azt kevésbé világítják meg. A diplomácia hivatása, sőt maga a diplomáciai testület is lassanként felfrissüli, megváltozót. Mi ugyan most is még azt látjuk, hogy a diplomáciai pályára nálunk majdnem kizárólag csak a főúri világ tagjai mennek, aminek a magyarázata az, hogy ez a pálya nagy vagyont föltételez, mert az, hogy valaki idegen környezetben nagy rangjának megfelelően tudjon élni az ily magas állásnak meg nem felelő javadalmas mellett, jelentékeny magánvagyon nélkül el nem képzelhető s ez viszont leginkább a főúri osztálynál van meg, mely ezenkívül társadalmi tekintetben is leginkább tud megfelelni a diplomatákhoz fűzött követelményeknek. Hisz e pálya nagy nyelvismeretet is kíván, amelyre ez az osztály anyagi helyzeténél fogva kétségtelenül legkönnyebben tesz szert s végül bizonyos konzervatív szellem szinte exclusiv testületté tette a diplomáciát, ami leginkább abban a barátságos hangulatban s együttérzésben emelkedik ki, amely ilyen diplomáciai testületben megállapítható. Az ilyen testüleinek a vezetője, doyenje, az egésznek valóságos nagybácsija s tagjai is egymással igen gyakran a legbizalmasabb viszonyba jutnak. Ez a társadalmi következmény viszont előfeltételül szabja meg azt, hogy az abban résztvevők körülbelül egyívásúak legyenek. De másrészt nem lehet elzárkózunk azon követelmény elől sem, hogy a diplomáciai pályát a középosztály számára is minden körülmények között meg kezd nyitni. A német birodalmi gyűlésben néhány évvel ezelőtt s emlékezetem szerint azóta már több ízben is a költségvetés tárgyalása alkalmából igen éles felszólalások hang-

zottak el az ellen, hogy a diplomácia úgyszólván kizárólagos elhelyező intézete legyen az arisztokráciának, holott a diplomatának — mint fentebb már rámutattam — jogásznak, emberismerőnek geográfusnak és közgazdának is kell lennie, akire hazája legéletbevágóbb érdekeinek az ellenőrzése hárul s ezeket a tulajdonságokat a középosztály tagjaitól rendszerint falán még nagyobb mértékben követelhetjük meg, mint az arisztokratáktól, akik születésüknél fogva nagyobbára bizonyos előítélettel viseltetnek mások iránt, mert rendszerint kevesebb alkalmuk volt megismerkedni más társadalmi rétegekkel s így a szemszögük sem lehet mindig elég tág. A jövő politikai alakulatának elmaradhatatlan követelménye tehát az, hogy a diplomáciai pályát a mostaninál sokkal nagyobb mérvben nyissuk meg a középosztály tagjai számára. Ha nem rendelkezik elegendő vagyonnal arra, kell neki adni busás személyi pótlékot s az államnak nem szabad arra számítania, hogy a diplomata a saját vagyonából fejtsen ki állásához méltó oly fényűzést, mely az általa képviselt állam presztízsét emeli, hanem gondoskodjék nagy javadalmazásról, mert minden pénz, melyet a diplomáciára fordítunk, még sokkal csekélyebb áldozat, mint azok a milliárdok, melyeket az ügyetlen s hivatásukra nem termett diplomaták által elrontott nemzetközi helyzetben a kényszerítőleg beállott háborúk elnyelnek. A mi monarchiánkban — sajnos — elenyészően csekély a magyarok száma a diplomaták között. Ennek magyarázata véleményem szerint az említett anyagi okokon kívül atfoan áll, hogy a legtöbben a közös intézményekben való szolgálatról, különösen pedig azoktól, melyek a hazán kívül vannak, idegenkednek. Ez a magyarnak veleszületett lokálpatriotizmusa, vagy falán patriotizmusa. Hányan vannak ugyanis ifjaink közül, akik tanulmányaik elvégzése után inkább díjnokoskodnak itthon, minthogy elmennének olyan helyre, ahol hiányzik a megszokott környezetük? Mutatja ezt ma a szerb közigazgatás berendezése is, hol aránylag kevesen jutottak a magyarok közül erre a szolgálatra. Clausewitz tábornok azt mondta, hogy a háború nem más, mint a politikának fegyverrel való folytatása. Ahol a diplomáciai tárgyalások megakadnak, ott a fegyverek veszik át a szót. A diplomafának ügyességéről, éleslátásáról, emberismeretéről és hazafiságától rendkívül sok, országok sorsa, milliók élefe függ. Felette kívánatos tehát, hogy éppen a magyar elem s annak is az a része, mely a társadalom gerincét alkotja, a középosztály, a háború után minél nagyobb számban keresse fel a diplomáciai pályát s igyekezzék ott a magyar imperializmusnak minél nagyobb teret hódítani. Évezredes hazánk fényes jövőjének előkészítését csak a magunk véreitől kívánhatjuk. Kitartó küzdelemmel, előre-

szegzett tekintettel s a diadalba vetett hittel kell Magyarország nemzetközi jövőjét megalapozniuk azoknak, vagy legalább nagyrészt azoknak, akik a nemzetközi politika osztályosai lévén, ott a mi hazánknak tudnak múltjához és jövőjéhez méltó helyet biztosítani.

Ha most már a diplomácia szerepéről ismert adatokat a most folyó világháborúra alkalmazzuk s a mai háború diplomáciai aktái elének tárulnak, akkor a lehető legtarkább anyagba nyerünk bepillantást. — A háború folyamán ugyanis minden hatalom közzétette azokat a diplomáciai iratokat, melyeket a maga eljárásának az igazolása céljából szükségesnek vélt s amelyeknek természetesen az a céljuk, hogy elhárítsák a háború fölidezésének a felelősségét a publikáló államról. A különböző borítékokba fűzött könyvek: az osztrák-magyar vörös-, a német fehér-, az angol kék-, a francia sárga-, az olasz zöld-, a belga szürke-, a szerb kékkönyv stb. egymásután jöttek a napvilágra és a diplomácia egy része annyira előrelátó volt s ebben Angliát illeti meg az elsőség, hogy ez aktákat, illetve füzeteket minimális díjért árusította millió meg millió példányban. Hogy ma Amerika elvitázhatatlanul annyira entente-párti s hogy Angliának annyira sikerült a maga részére megnyerni az eleinte teljesen semleges Amerikát (hiszen a háború elején Vilmos császár még Wilson elnökkel váltott barátságos táviratokat), ez túlnyomó részt annak a sok millió kékkönyvnek tulajdonítható, melyet Anglia Amerikába átdobott s mellyel a legegyszerűbb yankeenek is agyába véste a maga igazát azzal, hogy a saját szája íze szerint magyarázza meg neki a dolgokat. A nagy amerikai társadalomban, mely milliókból áll, melynek minden tagja olvas, de melynek olvasmánya egyoldalú, mert a központi hatalmak irodalmi termékei el vannak előle zárva, ekként egy év alatt a semlegességből a központi hatalmak ellen való irányzat alakult ki, mely ma már az angol szót készpénznek veszi és arra akár meg is esküszik.

Ha ezeket a diplomáciai könyveket tárgyilagos kritikával olvasuk, hasznos tanulságokat merítünk belőlük. Egyáltalában jól feszszük, ha nem alkotunk előbb véleményt a háborút megelőző s annak a folyama alatt lejátszódó politikai eseményekről, míg a diplomáciai akták mindegyikét el nem olvastuk, mert mindegyik állam diplomáciája természetesen annyira óvatos, hogy csak azokat az aktákat teszi közzé, amelyek az ő álláspontját támogatják, sőt esetleg még az ilyen aktákat is csak részben publikálják, vagy általában az anyagot akként csoportosítják, hogy a diplomáciai könyvei a nyilvánosság elé bocsátó hatalom eljárásának a helyességét támogassák. E tekintetben érdekes egy kiváló történetírónknak, Fraknoi Vilmos püspöknek egy nemrég a Budapesti

Szemle hasábjain megjelent tanulmánya, amely rámutat arra, hogy az úgynevezett hármasszövetségi szerződés egész terjedelmében sehol sem volt még publikálva. Az osztrák-magyar külügyminisztérium közzétette ugyan annak egyes részeit, de nem minden pontját; valószínű tehát, hogy azok nem alkalmasak az ő állításának bizonyítására. Vagy pl. a mi vöröskönyvünkől közvetve, következtetéssel csak halvány információt nyerünk a múlt télen kialakult hadi helyzetről, míg az olasz zöldkönyvből megdöbbentő adatokat olvashatunk; kíméletlenül föltárják ezek azt a helyzetet, amelyben 1914-15. telén és tavaszán állottunk s szinte nyomon követhetjük belőle, hogy a hadi szerencse kedvezett-e nekünk akkor egy-egy időpontban, vagy sem? Mikor elfordult főiünk, mikor a nagy kárpáti offenzíva idején katonáink hősiességén és a hadvezetés okosságán kívül igazán csak az Úristennek köszönhetjük, hogy az orosz határainkon föltarfoztattuk, akkor az olasz fokozta a követeléseit. Az orosz offenzíva eseményeinek a kapcsán meg tudjuk magyarázni magunknak, hogy az olasz az úgynevezett kompenzáció, vagyis a hármasszövetségből folyólag neki állítólag járó kártérítés kérdésében miként használta ki kedvezőtlen harctéri helyzetünket. Mindezt — ismétlem — megállapíthatjuk az olasz zöldkönyvből, ha kritikailag olvassuk annak az okmányait. De hasonló kritikai eljárás vezet csak célhoz a többi hatalom háborús okiratainak az olvasásánál is.

Igen tiszteli hölgyeim és uraim! A világháború egész diplomáciai anyagával egy rövid óra alatt nem foglalkozhatom, a Törökországra és Bulgáriára vonatkozó megegyezésünk, valamint a még ma is bizonytalan politikát követő másik két balkáni államra, Romániára és Görögországra nézve lefolytatott jegyzékváltások pedig ez idő szerint még egyáltalában napvilágra nem kerültek, de azt hiszem, helyesen gondolkozom akkor, mikor már ismeri diplomáciai egyes oly fontos mozzanatokat ragadok ki, amelyek a háború okainak a megvilágítására a leginkább alkalmasak és így mindnyájunk érdeklődésére számot tarthainak.

Az események közül az első, amellyel foglalkozni óhajtok, maga a háború kitörése, illetve ennek az előzményei. Tudjuk, hogy 1914 nyarán a szerajevói tragédia volt a kiinduló pont. Tudjuk, hogy Szerbiával történt az első konfliktusunk, ennek következménye volt a demarche, illetve a hadüzenet. De kevesen vagyunk tájékozva affelől, hogy vajjon nekünk elegendő okunk volt-e arra, hogy Szerbiával szemben azokat a szigorú követelményeket tényleg fölállítsuk, amelyeket a demarche tartalmazott? Az osztrák-magyar vöröskönyv első kiadása azonban teljesen kielégítő és elfogulatlan tájékoztatást nyújt minderről. Ez a kiadvány valóban

becsületére válik diplomáciánk objektivitásának. A diplomáciának ugyanis el kell háritania magától a felelősséget a háború megindításáért s mindig arra kell törekednie, hogy a véres összeütközés elkerülfessék.

Természetes ethikai kötelesség tehát, hogy minden állam diplomáciája annak igyekszik a magyarázatát adni, hogy nem ő az oka a háborúnak. Mikor mi megizentük Szerbiának a háborút, Oroszország 13 hadtestet mozgósított, s mikor mi Szentpétervárt megkérdeztük ennek az okát és Németország is csatlakozott hozzánk, akkor a válasz az volt, hogy ez Oroszország részéről csak biztonsági intézkedés. Mikor aztán kijelentettük, hogy hiszen mi nem Oroszország ellen léptünk fel, akkor az orosz külügyminiszter, Sasanov azt a választ adta, hogy minden olyan cselekmény, amely Szerbia ellen történik, a szláv érdekeket sérti s Oroszország minden, Szerbia ellen irányuló fényt a szlávok elleni fénynek fekinf. Ez tehát elég egyenes szó volt, érthettünk belőle.

Most már a mi diplomáciánk kötelességének tartotta megmagyarázni, hogy miért állította föl a követelményeit Szerbia ellen? Kívántuk pl. a többek közt, hogy egy vegyes bírói bizottság vizsgálja meg a szerb izgatás előzményeit; kívántuk, hogy Szerbia azon egyesületek működését, melyek állandóan a monarchia ellen izgatnak, szüntesse meg s büntesse meg a szerajevói merénylet érielmi szerzőit. A mi vöröskönyvünk rámutat aztán arra is, hogy milyen volt a viszonyunk Szerbiával a múltban és mennyire megváltozott az. Szerbia íulaj donképen nagyon sokat köszönheíett nekünk, az 1878-iki berlini kongresszuson is mellette foglaltunk állást, hol függetlenségét végleg megállapították. Ezt azonban Szerbia elfeledte. Jól mondta a német császár, hogy Szerbia Európát három év alatt háromszor sodorta a világháború veszedelmébe. 1908-ban, az annexiókor, 1912-ben, a Balkánháború idején és most. Mi mint szomszédos hatalom ellenünk irányuló izgatásait megakartuk akadályozni, meri egyetlen nagyhatalom, sőt egyetlen független állam sem túrhethné azt, hogy egy vele szomszédos s vele szemben mindenképen inferiális hatalom úgyszólván pojitikai végcéljául vallja amannak a diskredifálását s az ellene való folytonos izgatást.

A vöröskönyv rámutat továbbá arra is, hogy midőn 1903-ban az utolsó Obrenovicsot megölték s a Karagyorgyevicsek kerültek a szerb trónra, azóta következetesen folyt az izgatás a monarchia ellen. A vöröskönyv ennek igazolására egész kollekcíót ad a szerb sajió monarchiaellenes hadjáratából is és megjegyzi pl. azf, hogy három év alatt nem kevesebb, mint 81 olyan szerb laptól és folyóirattól kellett nekünk megvonni a postai szállítás jogát, melyek elle-

nünk a legalávalóbb módon izgattak. Rámutat továbbá arra, hogy Szerbiában kifejezetten állami irányítás és vezetés alatt egy társadalmi alakulat létesült, a Narodna Odbrana, amelynek célja volt az összes szerbségnek egy kalap alá hozása. Nem a pusztá elmélet terén működött ez a szervezet, hanem kapcsolatban állott az állami tisztviselői karral és katonai tisztikarral is. A fiatalsággal megalkották Szerbiában s mindenütt, hol a nagyszerb eszme hódított, tehát Horvátország egyes helyein és Bosznia-Hercegovinában is, a Sokol-egyesületeket a nagyszerb álmok megvalósítására. Ezeknek a tagjai nagyobbára fanatikus fiatalemberek voltak. Komitációs iskolákat tartottak fenn. Mikor pl. a szerajevói gyilkosokat elfogták, közülök az egyik megvallotta, hogy ő is tagja volt egy komitációs bandának, amelynek az élén Tankosics őrnagy, a mostani háborúban elesett fanatikus szerb tiszt állott; a bandaiskolában egy aktív tiszt nemcsak arra tanította őket 140-üket, hogy a hazát szeretni kell, hanem megtanította a fegyverfogásra, a kézi bombák vetésére, a ciankáli kezelésére is, melyekkel az ellenséget el lehet pusztítani; szakszerűen tanultak és vizsgáztak is az iskola növendékei tanulmányaikból. De a szerb részről ellenünk folyó állandó izgatásoknak nemcsak az egyedüli bizonyítékai.

Amikor Zágrábban rövid időközökben három ízben is merényletet követtek el és pedig először Cuvaj bán, majd kétszer báró Skerlec bán ellen, az ott letartóztatott tetteseknél talált bombákról kétségíelenül megállapították, hogy azok katonai fegyvertárból valók, még pedig a kragujeváci arzenálból, tehát egy szerb állami fegyvergyár készítette azokat a bombákat, amelyekkel a magyar birodalom előkelő méltóságai ellen merényletekéi követtek el. Rámutat a vöröskönyv arra is, hogy egy egész sereg szerb állami tisztviselő, volt miniszterek, nagyrangú hivatalnokok, vasútigazgatók stb. a Sokol-egyesületekben minő izgató beszédek tartottak ellenünk; rámutat arra is, hogy a szerajevói merénylet tetteseit átjöhettek a szerb határon anélkül, hogy a szerb prefektúra igazoló írást kívánt volna tőlük, szóval összejátszott velük. Rámutat végül a vöröskönyv arra, hogy nekünk meg kellett őriznünk presztízünket a szerb izgatással szemben s ha csak egészen le nem akartuk játszani a tekintélyünkéi a világ előtt, akkor erélyesen kellett követelnünk a monarchiaellenes szerb aknamunka abbahagyását. Hiszen pl. 1913 aug. 18-án, Ferencz 3ózsef születésnapján egy szerb lap fekete gyászkeréiben jelent meg s a Varesanin boszniai tartományi kormányzó ellen intézett merényletei dicsőítve, verset közölt, melynek refrénje körülbelül ez volt: Megállj császár, a golyók a te fejed körül is repülnek már! Ez nyílt izgatás volt ellenünk. Diplomáciánk tehát a vöröskönyvben igazán mesterművet alkotott, mert gondos nyomozat, évekre vissza-

menőleg gyűjtött adatok alapján konstruálta meg vádjainkat Szerbia ellen és megállapította az okokat hogy miért kellett ennek a úlrhefflen helyzetnek egyszer már energikusan véget vetni.

A másik diplomáciai mozzanat melyre előadásomban kitérni szándékozom, a belga eset Ez is rendkívül karakterisztikus és igazolja, hogy a diplomácia szerepe nemcsak a békés időkben nagyjelentőségű, hanem a háború folyama alatt is. T. hölgyeinvs uraim, bizonyára emlékezni fognak arra, hogy mikor megindult a háború, az entente részéről a németeket a legtöbb szemrehányás amiatt érte, hogy a belga semlegességet semmibe véve, Belgium megszállása, sőt ennek ellenállása miatt részben megsemmisítése által megsértette a népjogot. így első pillanatra az eset tényleg súlyos és aggodalomkeltő Belgium az 1839-iki nemzetközi szerződés szerint semleges ország. A belga neutralitás megalkotásával annak idején a cél az volt, hogy nagy ütköző felülettel bíró országok közt úgynevezett Pufferstaat-ot csináljanak; ezért teremtették meg a semleges belga államot Francia- és Németország között s ezt a célt szolgálja a semleges Svájc is. A neutralitásnak az a következménye, hogy egy ilyen állam ellen más állam hadjáratot nem indíthat, de viszont neki sincs joga offenzívát indítani, mert ezzel az ő sérthetlenségére, semlegességére való jogát föl- adta. Ennek ellenére a semleges államok is tartanak azért bizonyos mennyiségű hadsereget defenzívára, tehát hogy védekezhessenek, ha őket egy más állam mégis megtámadná. Amikor az orosz-német háború kitörése már biztos volt (1914 aug. 1-én), a Brüsszelben székelő Below német követ kérdést intézett a belga külügyminiszterhez, Davignonhoz, hogy hajlandó-e Belgium a németek keresztülvonulását megengedni, mert ha ők ezt a fölvonulási vonalat nem használják ki, a franciák hátba támadhatják őket; kötelezi egyébként magát Németország, hogy semmi kárt nem csinál, a polgársággal békésen viselkedik s ha valamit szükségleteire igénybe vesz, mindent megfizet. Belgium válasza kereken elutasító volt s hivatkozott a hágai békekonferencia megfelelő egyezményére, mely szerint a semleges állam a semlegességét megsértőt fegyveresen is visszautasíthatja.

Ekkor azonban már jól tudta Németország, hogy itt a háttérben lappang valami; *megismételte tehát* kérését, de azt is elutasították. A német csapatok most már Gemmenichnél átlépték a belga határt. Lüttich várának bevétele után utoljára ismételte meg Németország békés ajánlatát, de a belgák konokságán hajótörést szenvedett minden kísérletük a békés megegyezésre. Ha most már a vázolt eseményekről csak magát a belga szürkekönyvet olvassuk, nem tagadhatjuk, hogy a szimpátiánk első pillanatra Belgium mellé

áll, mert olybá tűnik föl a dolog, mintha Németország egy semleges államot brutálisan megsértett volna, már pedig a gyengének mindig pártját fogjuk. Mikor azonban bevonultak a németek Brüsszelbe és lefoglalták a hadügyminisztérium levéltárát is, akkor olyan adatoknak jutottak a birtokába, melyek felette alkalmasak arra, hogy a belgák kétszínű viselkedését bizonyítsák, amit ugyan eddig is alaposan gyanítottak, de eddig bizonyítani nem tudtak. Találtak ugyanis a levéltárban egy egész aktacsomót, amelyben az angolok és belgák közötti titkos megállapodások voltak összegyűjtve. Ezeket aztán fotografikus másolatban tette közzé a német kormány a második fehétkönyvben. És itt sző szerint olvashatók az Anglia és Belgium kormányai közt évekre visszamenőleg létrejött megegyezések, melyek mind arra vonatkoznak, hogy egy esetleges német-francia, vagy német-angol háború folyamán miként fog Belgium Angliának és Franciaországnak olyan szolgálatokat tenni, amelyek az ő neutralitásával semmiképen sem egyeztetethők össze. Megállapíthatjuk ez okiratokból azt, hogy már 1906-ban Belgium és Anglia között, egy netán kitörő német-francia háború esetére, egyezmény jött létre, mely szerint Belgiumban százezer angol katona tétessék partra. E százezer főnyi hadseregnek egész fölvonulása pontosan elő volt készítve s a kihajózásra Boulogne, Dunquerque és Calais, tehát francia kikötők, voltak tervbe véve s hogy innen belga vasutak hozták volna el az angol csapatokat a belga fölvonulási területre.

Megállapítható továbbá, hogy már 1912-ben megjelent egy angol könyv, nem a nyilvánosságnak szánva, belejegyezve a példányokba, hogy ez a brit kormány tulajdona és X. Y. személyes tájékoztatására van szánva, aki a könyv biztos megőrzéséért is felelős. Mi volt ebben a könyvben? Nem egyéb, mint a leggondosabb katonai földrajza Belgiumnak, annyira, hogy minden düöví bele volt rajzolva; voltak benne pl. olyan pontok, amelyek így hangzottak: „Ez a domb északról nehezen tartható; ottenziva esetén innen erősíthető meg két zászlóaljjal.” De benne volt e könyvben — melyhez hasonló egyébként 1913-ban és 1914-ben is jelent meg — még a beszállásolási útmutató is az angol hadsereg részére — a belga földön. Amikor mindezeket az aktákat közzétette a német diplomácia, ezzel szemben nem volt más, mint üres menfegetődzés az, amit a belga diplomácia mondott, mert hiszen azon fényekkel szemben, hogy Belgium önmaga sértette meg a semlegességét, tehát önmaga adta fel az ebből folyó privilégiumra való jogát, szóvirágokkal célt érni nem lehetett.

A harmadik diplomáciai ügy, amiről szólni akarok, az osztrák-magyar-olasz konfliktus.

Olaszország, annyi időn át szövetségesünk, sohasem volt hozzánk igazán őszinte. Egész fejlődése a monarchiával ellentétbe kergette. Hisz tudjuk, hogy az olasz szabadságharc, melyet 1848-ban a szardíniai királyság indított, majd az 1859-iki és 1866-iki háború, mind a monarchia ellen irányultak. Mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy maga az olasz nép, amely hevülékeny, ingerlékeny természetű, melyben erős a nemzeti öntudat túltengése, megint ellenségünké lett. Az olaszoknak a latin fajokban természetes vérrokonai vannak, most is legközelebbi szomszédjához, a franciához hajtotta a közös leszármazás, a verség kapcsolata s az abból eredő szimpátia. Hogy annak idején, a hármasszövetség létrejöttékor, mégis mivelünk egyezett meg, az egy kis hiúsági, sérfeifégi momentum, melyet annak idején egy kétségtelenül ügyes államférfi a maga és párja javára tudott kiaknázni. Magyarország-Ausztria és a Német birodalom között ugyanis a szövetség tudvalevőleg 1879-ben jött létre. Ez gróf Andrássy Gyulának legnagyobb diplomáciai diadala volt, amikor a két nagy középeurópai hatalmat szövetségbe hozta össze, a Hohenzollerneket és a Habsburgokat, az alig egy évtizeddel azt megelőzőleg még ellenséges két dinasztia szövetségét. Egy-két esztendeig akkor a mi politikánk még Oroszország felé is tendált, míg az olasz távol állott tőlünk. De ekkor, 1881-ben döntő fordulat állott be. Franciaország ugyanis minden diplomáciai előkészítés nélkül okkupálta Tuniszt s ebben a hirtelen okkupációban nagy sérelmet láttak az olaszok. Az ottani hivatalos politika igyekezett ugyan a dolgot elsimítani, de az ellenzék kezdte ezt a franciaellenes hangulatot a népben gyümölcsöztetni. Az ellenzék vezére az az egyén volt, Sonnino, ki ma az olaszországi kormányban mint külügyminiszter szerepel. Az ő pártja követelte mind hangosabban a hűtlen Franciaországgal szemben azt, hogy Olaszország csatlakozzék a kettős (német-ausztria-magyarországi) szövetséghez. Hosszas parlamenti harcok után végre léire is jött az osztrák-magyar-német-olasz hármasszövetség. Nem szívesen láttuk akkor az olaszt magunk közt; az akkori bécsi olasz nagykövet jelenti is kormányának, hogy úgy veszi észre, az ő barátságukra nem nagy súlyt vetünk. Viszont a berlini olasz nagykövet azt jelentette, hogy Bismarck valóságosan vállveregeiőleg bánik vele s az általa képviselt hatalommal, melynek a szövetségét nem látszik fontosnak tekinteni. De hosszabb és kitartó diplomáciai munka 1882-ben mégis megnyitotta az olaszok előtt a várva-várt szövetség kapuit s azt lehetett hinni, hogy a régi ellentétek örökre eltűntek és az olasz hűséges jó barátunkká lett.

Azonban téliek az évek s az olasz, aki nemrég „örök haragba” került a franciával, kezdett megint lassanként visszabarátkozni

hozzá. Ez a változás Olaszország földközi-tengeri vágyaival függ össze. Mikor ugyanis Olaszország expanzív politikát kezdett folytatni s Tripoliszra rátette kezét, akkor a francia már támogatta ői törekvéseiben, viszont ő is hathatósan pártfogolta a franciákat az algezirászi konferencián, amely, tudvalevőleg, majdnem háborúra vezetett Németország és Franciaország közt. Olaszország akkori magatartása miatt a németekkel való viszony mind jobban elhidegült és ez természetesen hatással volt reánk is, különösen mert Olaszországnak irredentisztikus törekvései is erőteljesebben kezdtek kibontakozni az ottani közvéleményben. Mondhatjuk tehát, hogy a mostani háború kitörésekor már csak papiroson volt meg a velük való szövetségünk. De volt annyi politikai előrelátás Olaszországban, hogy a velünk, az úgynevezett kompenzációra vonatkozó diplomáciai tárgyalásokat, míg elkészül a háborúra, oly ügyesen tudta vinni, mintha a mi őszinte szövetségesünk lenne, aki teljes barátságban kívánja velünk a függő kérdéseket tisztázni. A hármasszövetségi szerződés III. cikke ugyanis azt mondja, hogy a szövetségben álló hatalmak csak akkor kötelesek egymást segíteni, ha valamelyiket legalább két idegen nagyhatalom megtámadta, vagy azoknak a provokálása miatt kellett azokat megtámadniok. Mi Oroszországnak nem izentünk háborút, Oroszország támadott minket, tehát joggal számíthattunk az olasz segítségre. Ám az olasz azt mondta, hogy mi megzavartuk a Balkánegyensúlyt s ez idézte fel az orosz támadást, vagyis mi adtunk tulajdonképpen okot a háborúra. Kimondja ugyanis a szerződés VII. cikke, hogy ha a Balkán-érdekeltségben változást akarunk előidézni, akkor erről előbb a szövetséges (hármasszövetségi) hatalmaknak meg kell egyezniük, illetőleg egymásnak rendelkezéseikről felvilágosításokat kell adniok. Olaszország ebbe a pontba kapaszkodott bele. Pedig nyilvánvaló, hogy a szerződés létrejöttékor a Balkánon beálló változások kérdésében nem Szerbiáról volt szó, hanem Törökországról. Olaszország azonban nem fogadta el érvelésünket és erre következett Sonnininak Avarna herceg bécsi olasz nagykövethoz küldött távirata, hogy Burián báró külügyminisztertől kielégítő választ kérjen a kompenzációk ügyében. Eleinte az volt az olasz felfogás, hogy ők csak semlegességre vannak kötelezve. Már ez sem felelt meg a szövetségi hűség követelményének, de a hármasszövetség szó szerinti magyarázatával még menteni lehetett az olaszok eljárását. De 1914 novemberében jöttek már a jelentések Bécsbe, hogy elvégre Olaszország közhangulatával is számolni kell, dinasztiajának existenciája nemzeti érzületből fakadt, nekik ezt honorálniok kell, kívánják tehát Ausztria olasz-lakta területei annexióját is. Ekkor a finoman stilizált olasz jegyzék a tulajdon-

lepeni semlegesség helyéhe a fegyveres semlegesség felállítása nak a szükségességét jelentette már be.

1915 január folyamán merült aztán fel az olasz illetékes köröfe ben a sacro egoismo elve. Minden nemzet és állam — mond iák — egy bizonyos szent önzést kénytelen megvalósítani a magi jogos kívánságainak és érdekeinek a szempontjából. Amíg azon ban idáig jutottunk, hosszá pourparlék folytak. Az ellentétek kiegyen Hfése végett ment német nagykövetnek Rómába Bülow herceg kinek felesége olasz nő lévén, összeköttetései voltak az olasz elő kelő családokkal, viszont Wedel gróf Bécsbe, ahol a vezető köröt megpuhltása volt a főadata.

Német részről ugyanis — a háború diplomáciai okmányainak a tanúsága szerint — az volt a felfogás, hogy engedményeket kell tennünk az olaszoknak, Ausztria olaszoklakta vidékeiről mondjunk inkább le, semhogy a háborút az olaszok ellenséges beavatkozásával is súlyosbítsuk. A hármas szövetségi szerződés említett VII. cikke rendeli ugyanis, hogy ha a Balkánon, vagy az Adriai, vagy az Aegei-tengeren a statusquo megváltoznék, akkor az az állam, amely előnyt szerzett, köteles a többit kompenzálni. És bár világos, hogy mi azáltal, hogy Szerbiát a háború akkori stádiumában, *1914* novemberében hadműveletileg megszállottuk, (amit tudvalevőleg csakhamar követett a visszavonulásunk), a Balkánon végleges hódítást nem végeztünk, de különben is a VII. cikk intenciója szerint csak a Törökország integritásának a sérelmével elért hódítás esetén lehetett volna szó a kártérítés kötelezettségeiről, olasz részről mégis erőszakolták ezt, sőt azt hangoztatták, hogy kompenzációt mi nem a Balkánon, hanem az általuk kijelölt ponton, jelesen az olasz-osztrák haláron vagyunk kötelesek adni. Nyilvánvaló, hogy ez a követelés alaptalan volt, de az — olaszok kihasználták akkortájt kedvezőtlen harctéri helyzetünket Ők tehát azt követelték, hogy Ausztria olaszoklakta területeit, sőt a nem olaszok által lakott területek egy részét is adjuk át nekik, de azonkívül adriai uralmuk megerősítése végett egyezzünk bele, hogy véglegesen megszállhas sák Valonát és emögött annyi „Hinferlandot”, amennyit ők valonai uralmuk megvédésére jónak látnak, szóval mondjunk le úgyszólván egész Albániáról és Maczedoniáról. A harmadik követelésük végül az volt, hogy a dalmát szigetek nagy része is olasz fennhatóság alá kerüljön.

Ekkor német közbenjárásra a mi diplomáciánk úgy kezdett tárgyalni, hogy hajlandó ugyan a monarchia a saját területéből engedményeket tenni, ámde csak azokból a részekből, amelyeknek olasz jellege világos. Olaszország azonban ekkor egész sereg újabb követeléssel lépett föl. *1915* április *11-én* kelt jegyzéke kívánta már úgy-

szólván az egész Tirolt, Görzöt, Gradiskát egész környékével, az Isonzó völgyének alsó, sőt a felső részét is, amelyet pedig szlovének laknak, az egész partvidéket Trieszttel együtt egészen Nabresináig, Isztria partvidékét, egy meglehetősen széles földszívet Krajnából, aztán Lissát, Lesinát, Curzolát; kívánta továbbá a dalmát tengeren még néhány sziget átadását, Valonát, „Hinterlandját” s végül teljes desinterressement-ünket Albániában. Ezzel az Adria végleg olasz befolyás alá került volna. Hozzá még a kért területeknek azonnal való átadását is kívánta.

A tárgyalások ekkor megakadtak. A mi diplomáciánk haladékosan kért, kijelentette, hogy Trieszt átadásáról szó sem lehet, de a Balkánról hajlandó tárgyalni. Hajlandó továbbá Dél-Tirol olaszok-lakia részét s az Isonzó olasz-lakfa területét is átengedni, továbbá Triesztben az autonómiát bővíteti, ott olasz egyetemet állítani, Valona és környéke feieit az olasz, szuverenitást elismerni és a desinterressement-t kimondani, minden későbbi kifogásról lemondani s tudomásul venni azt is, hogy Olaszország közben a Dodekanesosí vagyis az aegai-tengeri szigetcsoporthoz elfoglalta, holott ez szintén a Balkán érdekszférájába tartozik s így viszont mi ez ellen tehetünk volna joggal kifogást. De-ó.hadi helyzet — mint jeleztük — ránk nézve kedvezőtlen volt s így kénytelenek voltunk oly engedményeket tenni, melyekről soha máskor szó sem lehetett volna. Anyagi ellenszolgáltatás fejében végül azt kívánta diplomáciánk, hogy az átadandó részekben létező állami jószágok, püspöki birtokok stb. megváltassanak. Olaszország mindezt 200 millió lirát ajánlott fel. Mi erre a hágai bíróság elé akartuk vinni a kártérítési összeg megállapításának a kérdését. Ekkor azonban Olaszország elkészült már hadi készülődéseivel, ledobta tehát az álarcot és megizente nekünk a háborút.

Íme, három kiragadott nagyjelentőségű diplomáciai mozzanat a világháború történetéből. Élénk bizonyossága annak, hogy a diplomáciának a háború tartama alatt is fontos szerepe van s előre-látó vezetésétől sok minden, egész országok és nemzetek sorsa és jövője boldogsága függ.